

Kaariye Camii mozaikleri

Emine M. Atabek, M.D., İstanbul

**“Seni imanın kurtardı,
selâmetle git.”**

► İstanbul’da bulunan Kaariye Camii, Bizans’dan kalma eski Hora manastırırır. Büyük Konstantin zamanında (272–337 c.) inşa edildiği muhtemel olan manastıra bu ad kısmen bulunduğu semitten dolayı verilmiştir Hora sözünün iki anlamı vardı, biri lâfzî, diğeri ise mecazî. Lafzî mânada “Hora” kale dışında kalan yer demektir. Manastır gerçekten de başlangıçta surların dışındaydı. Meczâzî mânada ise Hora, Meryem Ana’nın rahmi demektir. 413 yılında İmparator Theodosius, manastırın şehrin içine alan surları yaptırttığı zaman, manastırın ismini muhafaza etmesi bundandır. 6 Ekim 557 yılındaki şiddetli yer sarsıntısında tamamen yıkılan manastırın yerine İmparator Justinien (483–563) daha büyük bir bina inşa ettirtti ve onu “Hora içindeki Halâskara” (yani Meryem Ana’nın rahminde İsa’ya) adadı.

11. Asırda manastır harap olduğundan, Aleksios Komnenos’un kayın validesi, Maria Dukena, yeni baştan yapılmasını sağladı. Fakat iki asır sonra İstanbul’u istilâ eden Haçlılar, Hora’yi öyle bir yağma ve tahrip ettiler ki, 1261’de şehri terkettiklerinde bu tapınağın ancak yıkıntıları kalmıştı. Bizanslılar İstanbul’a avdet ettiklerinde, İmparator Andronikos Paleologos, 14. Yüzyılda, Teodoros Metohitis adındaki şahsı manastırın onarımı ile vazifelendirdi. Metohitis, ana büyük kubbeye dokunmadan, narteks ve pareklesiyon kısımlarını

Şekil 1. Teodoros Metohitis’in Hora manastırını İsa’ya ithaf etmesi.

Foto: Hasan Ali Göksoy.

1

ilâve etti ve manastırın içini harikülâde güzel fresk ve mozaiklerle süsledi (Şekil 1).

Mozaiklerdeki yazılar Hora kelimesinin mecazî mânasını doğruluyor. Şöyle ki, aralarında Metohitis’in Meryem Ana’ya hitap ettiği şu şiir vardır: “Bu manastırını sana vakfettim ve bunun için Hora adını verdim. Ey, Hora, sen göklere sığımayan ebedî Tanrının muhterem aziz mihrabısın.” Manastırın adının bu eski mânada kullanıldığı Metohitis’in şu şiirinden de anlaşılıyor: “Bu manastır ki eskiden beri senin pek muhterem ve mübeccel adın ile tevsim olunuyor, ey Hora, ey “Batın”, sen feleklerle sığmaz cihan pâdishahının çok güzel ve pek muhterem ve mukaddes doğum yerisin.” 1511 tarihinde İkinci Sultan Beyazıt’ın Veziriazamı Hadım Ali Paşa, manastırını camie çevirdiği zaman, devrin dinî anlayış ve müsamahası yüzünden Osmanlılar fresk ve mozaikleri yalnız tahta-perdelerle kapattılar. 18. Yüzyılın başlangıcında ise bunlar sıva ve badana ile örtülmüştür. Son zamanlarda, Boston Bizans Enstitüsünün mütehassısları tarafından temizlenen ve sağlamlaştırılan fresk ve mozaikler, Hora manastırını çok güzel bir Bizans sanatı müzesi haline getirmişlerdir. Müzenin kubbe, duvar ve kemerlerini süsleyen mozaiklerde çeşitli konular arasında İsa’nın mucizevi şifalarından yedisine yer verilmiştir. Bu tabloların hepsinde de bir derece, bir rütbe sırası ve bir geleneğe uyma temayülü açık bir şekilde görülmektedir. Şahısların takdiminde İsa ve şakirtleri daima solda, şifa dileyenler ise sağda yer almışlardır. İsa’nın daima koyu renkte bir libas giymesi, başının altın bir hâle ile çevrilmiş olması dikkati çeker. Mucizevi şifalarını yaparken İsa, sağ kolunu uzatmakta, sol elinde rulo şeklinde katlanmış bir parşömen kâğıdı taşımaktadır. Temsil edilen hastalıklara bir teşhis koymakta çok dikkatli davranmalıyız. Zira ressam ancak İncil’deki atıflara bağlıydı. Ayrıca İstanbul’da çağdaşları arasında gördüğü hastaları temsil etmiş olması da mümkündür.

İsa’nın türlü illetlere tutulmuş hastaları iyi etmesi. Olay bir köy önünde geçer (Şekil 2). Oturmuş olarak gösterilen üç adamdan birincisinin, sol elindeki tahta destek ile hareket edebilen felçli bir hasta olması düşünülebilir. İkincisi teşhisi güç bir illete tutulmuş, ve belki de dilsizdir. Üçüncüsünün bacakları arasından çıkan kitlenin bir hidrosel veya bir testis tümörü olması muhtemeldir. Bunları, âsasına dayanan varisli ve elefantiyasılı bir

Dr. Atabek İstanbul’da, Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde, Tıp Tarihi Enstitüsünde doçenttir. Tarih, sanat ve özellikle tıp gelişmesinin sanata etkisi ile uzun müddet ilgilenmiştir. Dr. Atabek 1968’de Kaariye Camii mozaikleri hakkındaki raporunu Siena’da Uluslararası Tıp Tarihi Kongresine sunmuştur.

2

Şekil 2. İsa'nın türlü illetlere tutulmuş hastaları iyi etmesi.

Foto: Hasan Ali Göksoy.

erkekle romatizmadan iki büklüm olmuş, değneği sayesinde yürüeyebilen bir kadın takip eder. Yanında genç bir kadın yer alır. İkinci plânda, kucaklarında birer çocuk taşıyan iki kadın görülür. Bunların birincisi, çocuğunu İsa'ya doğru uzatmaktadır. Hepsinin halinde İnsanoğlunun yardımını isteyen bir ifade vardır.

İsa'nın iki âmayı iyi etmesi. Zayıf bacaklı, çıplak ayaklı iki genç, sık yapraklı bir ağacın gölgelediği set üstünde yan yana oturmuşlardır. İki şakirdi ile yokuşumsu yoldan kendilerine doğru gelmekte olan İsa'ya ellerini uzatarak niyaz ederler. Matta, İncil'de şöyle der: "Eriha'dan çıktıklarında büyük bir kalabalık İsa'nın ardınca gitti. Ve işte yol kenarında oturan iki kör, İsa'nın geçtiğini işitince: Ya Rab, bize merhamet eyle, sen ey Davudoglu, diye bağırdılar. . . İsa durup onları çağırarak dedi ki: Size ne yapmamı istiyorsunuz Onlar da kendisine: Ya Rab, gözlerimiz açılsın, dediler. Ve İsa acıyarak gözlerine dokundu ve hemen açıldı ve onlar da onun ardından gittiler." (Matta XX, 29-34.)

İsa'nın yataktaki bir felçliyi iyi etmesi. "Ona yataкта yatan inmeli bir hasta getirdiler. İsa onların imanını görüp inmeli adama dedi ki: Cesur ol, oğul, günahların bağışlandı. Ve işte, yazıcılardan bazısı içlerinden: Bu adam küfür ediyor, dediler. İsa da onların düşüncelerini bileerek: Niçin yüreklerinizden kötü şeyler düşünüyorsunuz? dedi. Çünkü hangisi daha kolaydır: Günahların bağışlandı, demek mi; yoksa: Kalk, yürü, demek mi? Fakat, İnsanoğlunun yeryüzünde günahları bağışlamak kudreti olduğunu bilirsiniz diye (o vakit inmeliye dedi): Kalk, yatağını kaldır da evine git. O da kalkıp evine gitti." (Matta IX, 2-7.)

Hastalıkların insanlara, devirlere göre, tanrılar veya Allah tarafından, günahları dolayısıyla gön-

derilen bir ceza olduğu inancı çok eskidir. Bizanslılar, 14. asırda, İncil'i yazanlar kadar bu fikri benimsemişlerdir.

İsa'nın, kolu kurumuş bir genci iyi etmesi. "Bir Sebt günü İsa havraya girdi. Orada eli kurumuş bir adam vardı. Feresiler, Sebt gününde onu iyi edecek mi diye kendisini gözetliyorlardı. . . İsa onlara dedi ki: Sebt gününde iyilik etmek mi, yoksa kötülük etmek mi caizdir? Can kurtarmak mı, yoksa öldürmek mi? Fakat, onlar sustular. İsa etrafındakilere öfke ile bakıp. . . adama: Elini uzat, dedi. O da uzattı, ve eli eski haline geldi." (Markos III, 1-5.)

Hâd adale atrofisi

İsa'nın arkasındaki üç şakirdi huşu ve vecd içinde bu mucize sahnesini seyretmektedirler. Çıplak ayaklı kısa etekli elbise giymiş bir genç olarak gösterilen hasta, İsa'ya doğru uzattığı kurumuş sağ kolunu sol eli ile destekler. Sağ elin yalnız üç parmağı görülür. Muhtemel teşhisler arasında doğumda lezyon, konjenital anomali veya nevrit bulunmaktadır. Fakat kol adalelerinin aşırı atrofisi spastik bir felci düşündürülebilir. Gözükmiyen iki parmağın büzülmüş olması ihtimali bu teşhisi destekler.

İsa'nın bir cüzzamlıyı iyi etmesi. "Ve vaki oldu ki. . . cüzzamla dolu bir adam, İsa'yı görünce yüz üstü yere kapandı ve ona: Ya Rab, eğer istersen beni temizliyebilirsin, diye yalvardı. İsa elini uzattı ve: İsterim, temiz ol, diyerek ona dokundu. Ve cüzzam ondan gitti." (Luka V, 12-14.)

Fevkalâde zayıf kollu ve bacaklı, beli beyaz bir kuşakla sarılı olan cüzzamlı ayakta görülür (Şekil 3). Kollarının ve bacaklarının inceliği, göğüs ve karnının acaip şekli ile dikkati çeker. Lekelerle kaplı olan vücudunda yer yer bir cild

3

4

Şekil3. İsa'nın bir cüzzamlıyı iyi etmesi.
Foto: Hasan Ali Göksoy.

Şekil4. İsa'nın Petrus'un kaynanasını iyi etmesi.
Foto: Hasan Ali Göksoy.

depigmentasyonu ile yer yer daha koyu bir pigmentasyon görülür. İncil'de bahsedilen cüzzamın veya bu mozaikte tasvir edilen hastalığın modern mânada cüzzam mı, yoksa herhangi başka bir dermatolojik hastalık mı olduğu tartışma konusudur. Bununla beraber mozaikte gösterilen hastalığın, bugünkü Türkiye'de vak'alarına raslanabilen lepromatöz cüzzama benzediği söylenebilir. İsa ve şakirtlerinin yüzlerini gösteren mozaikler maattessüf kaybolmuşlardır.

İsa'nın kan kaybeden bir kadını iyi etmesi. "Oniki yıldan beri kan akıntısına tutulmuş, bütün nafakasını da hekimlere sarfetmiş, hiçbiri tarafından iyi edilememiş bir kadın İsa'nın arkasından gelip esvabının eteğine dokundu. Ve hemen kan akıntısı kesildi. İsa; Bana dokunan kimdir? dedi. Fakat hepsi inkâr edince, Petrus ve onunla beraber olanlar: Üstad, halk seni sıkıştırıyor ve itiyor, dediler. Fakat İsa dedi ki: Biri bana dokundu, çünkü kendimden kuvvet çıktığını duydum. Kadın ise, yaptığının gizli kalmadığını görünce, titriyerek geldi, önünde yere kapandı ve ona ne maksatla dokunmuş olduğunu ve nasıl o anda şifa bulduğunu anlattı. İsa da ona dedi ki: Kızım, seni imanın kurtardı, selâmetle git." (Luka VIII, 43-48.)

Burada, mütad olarak İsa'nın el uzatmak suretiyle mucizevî şifayı göstermesi varit değildir. İsa: "Biri bana dokundu çünkü kendimden kuvvet çıktığını duydum" der. Bu cümle, günümüzde dahi bir kuvvet akımı ile hastaları iyileştiren kimşelerin mevcudiyetini izah etmektedir.

İsa'nın Petrus'un kaynanasını iyi etmesi. "İsa Petrus'un evine geldiği zaman, onun kaynanasını ateşli olarak yatmış görür. İsa onun eline dokundu ve ateş kadını bıraktı; o da kalkıp İsaya hizmet etti." (Matta VIII, 14-15.)

Pano'nun sağında, başı örtülü yatakta yarı uzanmış vaziyette bir kadın İsa'ya kolunu uzatmaktadır (Şekil 4). İsa da belirli bir tarzda hastanın nabzını tutar. Şimdiye kadar, hekim olmyan İsa'nın mucizevî şifalarını ifa etmesi için elini uzatması kâfi gelmişti. Diğer taraftan nabzın tetkiki çok eski olmakla beraber, yüksek ateşle yüksek nabız münasebeti o devirde pek o kadar bilinen bir husus değildi. Şu halde, bu konuyu işleyen sanatkâr neden İsa'yı hastasının nabzını yoklar bir şekilde resmetmiştir? Acaba, şahsında yaptığı bir tecrübeyi mi bize gayrı şuurî bir tarzda naklediyor? 14. Yüzyılda, inhitat devrini yaşıyan Bizans'da şifa, inançlara dayanarak iman yolu ile elde edilirdi. Bu olay sanat alanında da şahane bir tarzda ifade olunmuştur. Tababet ilmi ise duraklamaktadır. Tıbbın gelişmesi, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi ile Rönesans'a yol açacak ve İtalyan Üniversiteleri vasıtasıyla kendisine yeni bir hız açılıyacak olan büyük kargaşalıkları beklemektedir. □

